

JOŽE JURANČIČ – UČITELJ V SLUŽBI NARODA

EDVARD PROTNER

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija
edvard.protner@um.si

V času med obema vojnama so levo orientirani učitelji v Sloveniji izoblikovali specifično pedagoško paradigmo, ki je temeljila na empiričnem raziskovanju vplivov socialnega okolja na otroka in je podprla alternativne didaktične oblike pouka. Značilen predstavnik te paradigme je bil Jože Jurančič, predvojni učitelj komunist. Besedilo predstavi njegovo fascinantno življenjsko zgodbo in opiše didaktične značilnosti njegovega učiteljevanja v različnih krajih na Slovenskem. Po vojni je bil Jurančič zaprt na Golem otoku. Kljub usodi političnega zapornika je leta 1957 objavil polemični članek, v katerem je vodilnemu slovenskemu teoretiku povojne socialistične pedagoške doktrine očital negativen odnos do predvojnih progresivnih prizadevanj levo orientiranih učiteljev in preveliko naslonitev na sovjetsko pedagoško doktrino. Ta polemika razkriva zanimiva razhajanja med marksistično orientiranimi pedagogi, ponuja pomemben vpogled v diskontinuiteto predvojne in povojne pedagogike in hkrati odpira možnost interpretacije, ki v povojni pedagoški misli prepozna pluralizem konceptov.

DOI

[https://doi.org/
10.18690/um.pef.7.2025.9](https://doi.org/10.18690/um.pef.7.2025.9)

ISBN

978-961-299-017-6

Ključne besede:

Jože Jurančič,
socialno kritična
pedagogika,
Učiteljski pokret,
integrirani pouk,
pedagoški pluralizem

Univerzitetna založba
Univerze v Mariboru

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.pef.7.2025.9](https://doi.org/10.18690/um.pef.7.2025.9)

ISBN
978-961-299-017-6

Keywords:

Jože Jurančič,
socially critical pedagogy,
Teachers' Movement,
integrated instruction,
pedagogical pluralism

JOŽE JURANČIČ – A TEACHER IN THE SERVICE OF THE NATION

EDVARD PROTNER

University of Maribor, Faculty of Arts, Maribor, Slovenia
edvard.protner@um.si

Between the two world wars, left-leaning teachers in Slovenia developed a specific pedagogical paradigm grounded in empirical research on the impact of the social environment on children, which supported alternative didactic approaches to teaching. A notable representative of this paradigm was Jože Jurančič, a pre-war teacher and communist. This paper presents his fascinating life story and describes the didactic features of his teaching in various regions across Slovenia. After the war, Jurančič was imprisoned on Goli Otok. Despite his fate as a political prisoner, in 1957 he published a polemical article in which he criticized the leading Slovene theorist of post-war socialist pedagogy for his dismissive stance toward the progressive pre-war efforts of left-leaning teachers and for relying too heavily on Soviet pedagogical doctrine. This polemic reveals significant disagreements among Marxist-oriented educators, provides valuable insight into the discontinuities between pre-war and post-war pedagogy, and opens up the possibility of interpreting post-war pedagogical thought as more pluralistic in its conceptual foundations.

University of Maribor Press

1 Uvod

V slovenskem pedagoškem zgodovinopisju, ki obravnava čas med obema svetovnjima vojnama in obdobje paradigmatških sprememb v novih družbenih razmerah po koncu vojne, ime Jožeta Jurančiča ni neznano. Njegovo pedagoško delovanje je bilo v strokovnih krogih opaženo in priznано že v času njegovega aktivnega službovanja med obema vojnama, saj so le redki slovenski pedagogi (med katerimi je bil Jurančič) dobili svoje geslo v Pedagoškem leksikonu iz leta 1939, ki je predstavljal standard pedagoške znanosti v takratni Jugoslaviji (Pedagogijski leksikon, 1939, str. 153). Naslednje večje strokovno leksikografsko delo iz leta 1963 Jurančiča ne omenja, vendar ta leksikon nima biografskih gesel (Enciklopedijski rečnik pedagogije, 1963). Pedagoška enciklopedija, ki je izšla malo pred razpadom Jugoslavije, Jurančiču sicer nameni geslo (Pedagoška enciklopedija, 1989, str. 373), vendar le kot preusmeritev na geslo »Jugoslavija«, v katerem je omenjen kot predstavnik delovne šole in progresivnega pedagoškega gibanja v Sloveniji (prav tam, str. 340), pa tudi kot predstavnik »nove šole« ter »skupnega pouka« v jugoslovanskem okviru (prav tam, str. 343).

Če kot kriterij uveljavljenosti nekega avtorja vzamemo omembo v nacionalnih leksikonih in biografijah, je potrebno izpostaviti kratki gesli o njem leta 1990 v Enciklopediji Slovenije (1990) in leta 2008 v Velikem slovenskem biografskem leksikonu Osebnosti (2008, str. 428). Popolnoma spregledan je Jurančič ostal v Slovenskem biografskem leksikonu in v Slovenski biografiji, ki ju smemo razumeti kot referenčna vira. O tej spregledanosti Jožeta Jurančiča in še nekaterih pomembnih slovenskih pedagogov iz obdobja med obema vojnama sva se konec leta 2022 pogovarjala z Zdenkom Medvešem, ki je predlagal, da pripravim geslo o Jurančiču za objavo v Novem slovenskem biografskem leksikonu.¹

Čeprav sem se s pedagoškim delovanjem Jurančiča srečal že pred desetletji, ko sem v okviru magistrskega dela raziskoval pedagoške tokove med obema vojnama na Slovenskem (glej Protner 1994, Protner 2000), si nisem mogel predstavljati, da bo podrobnejše raziskovanje njegove biografije za pripravo gesla tako vznemirljivo. Že takrat je bilo jasno, da Jurančiču ni mogoče pripisati statusa slovenskega pedagoškega klasika, da pa sta bila njegova pedagoška praksa in njegov pedagoški kredo nekaj izjemnega in da je treba to pomembno osebnost slovenske pedagogike (in politične

¹ Geslo je bilo objavljeno leta 2024 (Protner, 2024).

zgodovine, kot bomo opisali pozneje) končno primerno umestiti v slovensko zgodovinsko zavest. Toda podrobnejše proučevanje Jurančičeve biografije je preseglo vsa pričakovanja in je bilo polno presenečenj. Začetek sistematičnega zbiranja gradiva za pripravo gesla je hitro pokazalo, da nisem prvi, ki se je namenil Jurančičevo življenje raziskati podrobneje in da je to pred mano vrhunsko naredil že Božidar Jezernik (2021, 2021a). Predmet Jezernikove analize ni bilo toliko Jurančičevo pedagoško delovanje (čeprav tudi temu nameni veliko pozornosti), kot Jurančičeva fascinantna življenjska zgodba, zaradi katere ga je označil za enega največjih herojev v slovenski zgodovini (Jezernik, 2013).² Gre za zgodbo, ki jo je Jurančič deloma razkril leta 1985 v odmevnem intervjuju za *Novo revijo* (Pogovor z Jožetom Jurančičem, 1985). Intervju je bil v času socializma eno prvih javnih pričevanj interniranca z Golega otoka, ki je razgrnila usodo nekaterih predvojnih komunistov in jo po besedah Slavoj Žižka lahko beremo kot "odlično metaforo zasukov stalinizma" (Žižek, 2007, str. 74).

To je zgodba, ki jo je vredno predstaviti čim širšemu krogu javnosti, zato jo bom na tem mestu ponovno povzel.³ Hkrati je to priložnost, da bolj podrobno predstavimo Jurančičevo pedagoško delovanje, ki ni brez pomembnih sporočil za današnji čas. Najprej bo orisan kontekst pedagoškega pluralizma in specifika socialno kritične pedagoške paradigme v času med obema vojnama, ki nam pomaga razumeti posebnosti Jurančičeve pedagoške doktrine. Pri tem bo pomembna okoliščina dejstvo, da je bil Jurančič značilen predstavnik levo usmerjenih predvojnih učiteljev. Njegovo učiteljsko delo bo ilustrirano z nekaterimi opisi pedagoške prakse, ki nam jih je zapustil v svojih spominskih zapisih. Sledil bo oris njegovega delovanja in junaštva med 2. svetovno vojno. Nadaljeval bom z opisom njegovega delovanja v prvih letih po vojni, ko je kot stari komunist in vojni junak prevzel vodilne položaje v okviru novega političnega sistema. Ta njegov vzpon se je radikalno končal leta 1949, ko je bil zaprt. V zaključku je opisano, kako je Jurančič po odsluženih kazni kljub strahotni izkušnji s povojno politično oblastjo javno kritiziral zgrešeno pedagoško podobo šole in s tem šolsko politiko. Njegova polemika z Vladom Schmidtom, vodilno pedagoško avtoriteto povojnega časa, nam pomaga razumeti,

² Jezernik je v posvetilu k monografiji o Golem otoku – Titovem gulagu zapisal "Jožetu Jurančiču, enemu največjih herojev v slovenski zgodovini" (Jezernik, 2013).

³ Z nekoliko drugačnimi poudarki sem Jurančičevo zgodbo predstavil na mednarodnem znanstvenem kolokviju z naslovom *State as the Owner of Education* in podnaslovom *Involvement of Totalitarian Regimes in the Field of Education in Europe in the Second Half of the 20th Century*, Trnava, 12-13 oktober, 2023 (Kudláčová, Martincová, Wiesenganger, 2023; Protner, 2025).

kaj se je zgodilo z didaktičnimi inovacijami, ki so jih razvijali levo usmerjeni učitelji v obdobju med obema vojnama, po tem, ko je oblast prevzela Komunistična partija.

2 Pedagoško-didaktična doktrina predstavnikov socialno kritične pedagoške paradigme med obema vojnama

Za obdobje med obema vojnama je značilen izrazit pluralizem pedagoških konceptov. Na Slovenskem lahko prepoznamo prisotnost štirih oziroma petih pedagoških paradig: ob herbartistični pedagogiki je bila tradicionalno prisotna katoliška pedagogika, ki je vzgojni smoter izpeljevala iz teoloških utemeljitev, reformska pedagogika, ki je vzgojni smoter izpeljevala iz otrokove narave in se pri tem naslanjala na psihologijo, duhoslovna (kulturna) pedagogika, ki je vzgojni smoter izpeljevala iz kulture in se pri tem naslanjala na filozofijo življenja in socialno kritična pedagogika, ki je vzgojni smoter izpeljevala iz otrokovega okolja in se je naslanjala na sociologijo (Protner, 2000). Ta klasifikacija se v temeljnih potezah prekriva s sodobnejšo klasifikacijo, ki jo je po kriteriju medija vzgoje razvil Zdenko Medveš (2015a) in ima ob historični tudi aktualno sistemsko teoretsko vrednost. Gre za štiri pedagoške paradigme:

- reformska oziroma avtopoetična pedagogika – medij je otrok;
- herbartizem – medij je učitelj;
- duhoslovna oziroma kulturna pedagogika – medij je vsebina (učna snov);
- socialno kritična pedagogika – medij je socialno okolje (prim. Protner, 2020a)

Jože Jurančič je bil aktiven predstavnik socialno kritične pedagoške paradigme po obeh klasifikacijah. Predstavniki te paradigme so bili levo usmerjeni učitelji. Jurančič je postal član Komunistične partije Jugoslavije leta 1925 (Pogovor ..., 1985). Pri tem je treba poudariti, da je bila ta stranka v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev od leta 1920 naprej prepovedana in so njeni člani delovali v ilegali (Vodopivec, 2010, str. 167). To je pomembna okoliščina, ki jo je smiselno upoštevati pri interpretaciji predvojnega dogajanja: zaradi nje moramo predpostaviti, da imajo teoretske izpeljave predstavnikov te paradigme manj politične prepoznavnosti in ideološke ostrine, kot bi jo imele, če bi lahko javno zagovarjali svoje marksistične poglede.

Za utemeljitelja te pedagoške smeri v Sloveniji velja Fran Žgeč, ki je bil član Komunistične partije od leta 1919 (Žgeč, 1991). Leta 1923 je objavil doktorsko disertacijo, v kateri je analiziral socialni položaj proletarske in kmečke mladine ter razvijal tezo, da socialne okoliščine determinirajo razvoj otroka. Da bi se proletarskim otrokom omogočil zdrav razvoj, »je potrebna velikopotezna socialna reforma, sprememba socialnega položaja otrok in staršev in pa izobraževanje proletariata, zlasti proletarskih mater.« (Žgeč 1923, str. 45). Tukaj je že prisotna temeljna značilnost slovenske socialno kritične pedagogike: v ospredju ni bil razredni boj, temveč razmislek o položaju proletarskega in kmečkega otroka ter razmislek o primerni didaktični formi šolskega pouka, ki bi otroku omogočila emancipacijo v razmerah kapitalističnega izkoriščanja. Leta 1925 je začel zbirati statistične podatke, da bi dokazal odvisnost telesnega in duševnega razvoja otrok od socialnih razmer, v katerih otrok živi. Na tej podlagi se je zavzel za avtonomijo šole, ki jo je razumel v duhu novih pedagoških gibanj reformske pedagogike oziroma delovne šole. Na osnovi teh programskih smernic je do leta 1930 nastalo nekaj empiričnih raziskav, med drugim tudi knjiga Jožeta Jurančiča z naslovom "Iz šole za narod" (1930). Po letu 1936 so ta program prevzeli mlajši levo orientirani učitelji, ki so se organizirali v gibanje Učiteljski pokret. Jurančič je z njimi tesno sodeloval. Sistematično so poglobljali statistično znanje in v letih do začetka vojne leta 1941 je nastalo nekaj pomembnejših raziskav o telesnem razvoju slovenskih otrok, njihovi prehrani in nasploh socialnem položaju (Protner, 2022).⁴ V didaktičnem smislu so zagovarjali strnjeni pouk, formo pouka, ki ne sledi predmetni logiki, temveč učne vsebine povezuje v celostne sklope. Temeljni teoretski okvir tega didaktično metodičnega modela je prispeval Ernest Vranc (1936) s knjigo *Osnove strnjenega šolskega dela v teoriji in praksi*.

Predstavniki socialno kritične pedagogike so izhajali iz prepričanja, da ta model najbolje odraža marksistično pojmovanje zakonitosti narave in družbe. V tem smislu je imel model ob strokovni tudi svetovnonazorsko utemeljitev (Protner, 2000). Vranc (1960) se je po lastnem pripovedovanju za *strnjeni pouk* navdušil pod vplivom Blonskega in pedagoške razstave v Leipzigu leta 1928, ko je Sovjetska zveza prikazala *produktivno delovno šolo* na treh *kompleksnih temah: priroda - delo – družba*. O tem je Vranc zapisal: »Že na razstavi sem zaslutil skladnost takih kompleksov z družbenim razvojem in Žgeč mi je po vrnitvi preroško dejal: "To je bodočnost v šoli: priroda –

⁴ Zdi se, da je v slovenski sociološki znanosti premalo znano, da imajo začetki empiričnega sociološkega raziskovanja v Sloveniji korenine v omenjenih predvojnih raziskavah in ne v začetku šestdesetih let prejšnjega stoletja, kot to interpretirajo številni sociološki viri (prim. Protner, 2024a).

delo – družbal"/.../ Pozneje sem svoje 'Osnove strnjene pouka v teoriji in praksi' (1936) sestavil bolj ali manj prikrito – kljub idealističnemu uvodu prof. Ozvalda – levičarsko, kar je tudi nasprotna kritika s posebno viharostjo ugotavljala.« (Prav tam, str. 212–213). Številni mlajši učitelji so (ne glede na svetovnonazorsko ozadje) v tem modelu prepoznali prizadevanje za “novo šolo” v duhu idej reformske pedagogike, ki je v ospredje postavljala interese otroka in je bila kritična do rigidnosti uradnih učnih načrtov. V tem duhu sta Josip Dolgan in Vranc (1937) kmalu po izidu Vrančeve knjige sestavila *Podrobní učni načrt za ljudske šole*, njegovo bistvo pa označila takole: »Ta učni načrt **ne zahteva**, da bi se otroci vso navedeno snov naučili, ampak nudi le **zaklad poljudnih znanosti, od katerih si jemlje vsakdo, kar potrebuje za organizem otroških duš, ki jih poučuje**. Naj bo učni načrt kakršen koli, **vedno mora učitelj izbirati snov glede na njeno kulturno vrednost za določene prilike in potrebe ter glede na duševno razpoloženje in zmogljivost otrok**.« (Prav tam, str. 5). Pri tem sta predpostavljala, da naj bi učitelji operacionalizirali pouk po načelu strnjivosti.

Čeprav se na prvi pogled zdi, da gre za značilen didaktični model reformske pedagogike, osnovni namen tako zamišljenega predloga novih učnih načrtov ni bil samo prilagoditi učno snov otrokovim potrebam, temveč jo predvsem prilagoditi *določenim prilikam in potrebam* okolja. Avtorja namreč v zaključku uvoda opozarjata na socialne ovire za uspešno vzgojo in izobraževanje ter bistvo učnega načrta povežeta z zahtevo po socialnogospodarski reformi. *Kulturno vrednost* ima le tista učna snov, ki pomaga učencu ozavestiti njegov socialni položaj in ga usposablja za enakopraven vstop v družbo.

3 Jože Jurančič kot predstavnik socialno kritične pedagogike

V prejšnjem razdelku smo na kratko povzeli pedagoško didaktično doktrino, ki jo je pri svojem delu že od začetka svoje poklicne poti udeležal tudi Jurančič. Poglejmo si nekaj značilnih primerov pedagoških pristopov, ki jih je opisal v svojih spominih na učiteljsko delovanje v času pred 2. svetovno vojno in jih postavimo v kontekst pomembnejših biografskih podatkov njegove poklicne poti. Jurančič je bil sprejet na učiteljsko šolo v Mariboru leta 1917, torej med 1. svetovno vojno. Po lastnih besedah se je že takrat navdušil za ideje ruske revolucije. Ob koncu vojne se je še kot dijak priključil Maistrovim borcem. V tem času je prišel v stik z mariborskimi delavci, večinoma socialdemokrati. Tudi ko je leta 1919 nadaljeval šolanje, je ohranil stike s proletarci, hkrati pa je začel študirati marksistično literaturo. Leta 1922 je končal

učiteljske in se kot učitelj zaposlil v Markovcih pri Ptuj, kjer je hkrati poučeval 81 otrok. Iz tega časa se spominja, da je v prostem času »pohlepno goltal teorijo in prakso dunajskih 'šulreformatorjev' pod vodstvom Ota Glöckla, kot tudi prva poročila o sovjetski šoli, katere ideologa sta bila Krupska in Blonski.« (Jurančič, 1974, str. 60).

Po odsluženi vojaški obveznosti je leta 1924 dobil službo v meščanski šoli v Slovenj Gradcu. Spominja se, da je takrat že razpečeval ilegalno partijsko literaturo (Jurančič, 1974, str. 60). Spomladi 1925 se je s člani komunistične partije dogovoril, da se zaradi organizacije ilegalnega prehoda komunistov in prepovedane literature preseli v odročno hribovsko vas Remšnik na meji z Avstrijo. Tega leta je bil na pobudo Lovra Kuharja (Prežihov Voranc) uradno sprejet v Zvezo komunistov (Jurančič 1974a, str. 105).

Na Remšniku je naletel na izrazito slabe socialne razmere, sovražen odnos staršev do šole in slab šolski obisk. Jurančič opisuje, da si je tukaj s prijaznostjo kmalu pridobil naklonjenost otrok, naklonjenost staršev pa si je pridobil po naključnem dogodku, ko je pomagal pri srečnem razpletu poroda. Še večjo naklonjenost staršev in otrok si je pridobil, ko je otroke navdušil za izračunavanje volumna posekanih dreves, kar je bilo pomembno praktično uporabno znanje v kraju, ki je živel od trgovine z lesom. Namesto abstraktnega šolskega pouka je otroke popeljal v gozd, kjer so merili podrta drevesa, nato pa so se v razredu dolge ure učili računskih operacij, dokler niso izračunavanja kubature obvladali tako dobro, da so njihove izračune uporabili starši, ki so jih trgovci pogosto goljufali (Pogovor ..., 1985). V kraju je bilo veliko otrok, ki niso imeli sredstev za nabavo šolskih potrebščin in učbenikov. Skupaj s starši je bil sprejet Jurančičev predlog, da učenci sami ustanovijo odbor, ki bo nabavljal šolske potrebščine in učbenike, skrbel za evidenco in bo imel nadzor nad stroški. Ob tem, da so se sedaj učenci morali seznaniti z birokratskimi postopki, so se srečali tudi s povsem konkretnimi računskimi problemi, saj niso razumeli, kaj pomeni npr. 10 % popusta. To je bila priložnost, da so pri pouku obravnavali procentni izračun, ki so ga učenci ob nazornih konkretnih problemih zlahka usvojili. Ta oblika samouprave je odlično uspela in prinesla konkretne koristi za šolo, učence in njihove starše (Jurančič 1974b).

Tukaj je že prepoznaven Jurančičev reformsko pedagoški pristop, o katerem je sam zapisal: »Učitelj bi moral imeti pri svojem delu absolutno svobodo. Zame so bili učni načrti vedno le splošen okvir, v katerem sem se prosto gibal. /.../ v dnevih, ko smo

računali kubaturo lesa, smo opustili vse ostale predmete, od pouka jezika do zgodovine. Med otroki je bil tako velik interes, da bi bilo zanimanje za računstvo škoda prekiniti in zaradi učnega načrta preusmeriti drugam. Šele ko smo s svojimi izračuni končali, smo prešli k drugim predmetom in v okviru predpisanega učnega načrta dosegli odlične rezultate.« (Pogovor ..., 1985, str. 850). Dejansko je to bil v tistem času moderen pristop in Jurančič si je z njim v pedagoških krogih pridobil veliko pozornosti in spoštovanje. Njegovo šolo so obiskovali dijaki učiteljske šole, organiziral je hospitacije za druge učitelje, začel je objavljati strokovne razprave v pedagoškem tisku. Tako je pred selitvijo na novo službeno mesto objavil knjigo *Iz šole za narod* (Jurančič 1930) – nedvomno pod močnim vplivom Žgečevih pobud – v kateri je natančno opisal sociodemografsko podobo kraja in predstavil svoje pedagoške izkušnje. Njegovo delo na Remšniku so kot zelo dobro ocenjevali tudi šolski inšpektorji (Autor, 1988, str. 14). Toda čeprav njegova ilegalna partijska dejavnost ni bila nikoli dokazana, so ga zaradi suma, da je komunist, po petih letih kazensko premestili na novo delovno mesto.

Februarja 1930 je bil Jurančič premeščen v Markovce pri Ptuj. Tu so bile socialne razmere sicer boljše, vendar jer bil večji tudi občutek ideološke utesnenosti uradnega šolskega programa. Poleg tega se je tudi tukaj srečal s problemom discipline v prenatrpanem razredu. Podobno kot v prejšnji službi se je tudi tukaj rešitev ponudila v približevanju pouka interesom otrok in spodbujanju njihove lastne aktivnosti. Ilustrativen je naslednji primer: ko je nekoč neki učenec pripovedoval, da je slišal za najdbo kosti pračloveka v Krapini, je Jurančič organiziral ekskurzijo in ob ogledovanju arheoloških ostankov so otroci skozi vprašanja sami skonstruirali ključne poudarke razvojne teorije, (Pogovor ..., 1985). Bodimo pozorni, da je tukaj ob modernem pedagoškem pristopu očitna tudi Jurančičeva svetovnonazorska (marksistična) naravnost. Tudi v Markovcih se je Jurančič zelo angažiral za splošni ekonomski in kulturni napredek v kraju. Vključil se je v različna kmetijska društva, organiziral kmetijske zadruge, dajal ekonomske pobude, povezoval kmete in jih navduševal za racionalizacijo dela. S tem delovanjem si je pridobil simpatije prebivalstva. Pa vendar je bila tudi v tem delovanju očitna njegova politična naravnost. Tako npr. priznava, da je bil v okviru tečajev za mladino o poljedelstvu njegov namen »razvijati materijalistično razumevanje in pogled na svet.« (Jurančič 1974c, str. 300).

Leta 1936 je bil zaradi političnih pogledov znova kazensko premeščen, tokrat v zaostalo vinorodno hribovsko vas Telče. V vas je prispel skupaj z ženo, tudi učiteljico, in skupaj sta prevzela poučevanje v dvorazredni šoli s približno 270 otroki, v katero sta se vključila tudi njuna starejša sinova. Oblasti so računale, da se bo tukaj tako kot drugi učitelji pred njim zapil. Namesto tega sta oba z ženo že hitro po prihodu s šolskimi otroki in okoliškimi prebivalci stkala pristne odnose – vaščani so se Jurančiča še dolgo po vojni spominjali kot učitelja, ki je izterjal dolgove do šole in jo postavil na noge. Poleg tega je organiziral ustanovitev zadruga in zbiranje sredstev za gradnjo sušilnice sadja, ki je kmetom omogočila, da so lahko sami učinkovito prodajali svoj pridelek. Politične oblasti so ga zaradi vpliva, ki ga je imel, poskušale na vse načine odstraniti, vendar so prebivalci z različnimi oblikami pritiskov dosegli, da je ostajal učitelj v njihovem kraju. (Pogovor ..., 1985, 1974d). O njegovi priljubljenosti v kraju priča vzdevek »telški bog«, ki mu ga je pripisal Prežihov Voranc (Jezernik, 2021, str. 65; Smole, 2002), ko se je na svojih potovanjih v tistem času srečal z Jurančičem.

Nedvomno je bila Jurančičeva socialna angažiranost tesno povezana z njegovimi političnimi pogledi in iskrenim prizadevanjem za pravice zatiranih slojev. V tem kontekstu je bil njegov pedagoški moto učence opremiti z znanjem, ki jim bo omogočilo socialno in ekonomsko emancipacijo v pogojih kapitalističnega družbenega sistema. Pri tem je v duhu reformske pedagogike (oziroma *delovne šole*, kot so ta pedagoški koncept takrat imenovali) izhajal iz interesov in radovednosti otrok ter potreb šolskega okolja.

4 Jurančičeva življenjska kalvarija in junaštvo med vojno in po njej

Z začetkom 2. svetovne vone na slovenskem ozemlju aprila 1941 se je Jurančičevo življenje dramatično spremenilo. Zaradi vojne nevarnosti na nemškem okupacijskem ozemlju sta se z ženo in štirimi majhnimi otroki januarja 1942 preselila v Šmarjeto pri Novem mestu, ki je bila pod italijansko oblastjo. Toda to ni preprečilo nesreče, ki je doletela njegovo družino. Zaradi odporniških aktivnosti in sodelovanja pri ustanavljanju odborov OF ga je italijanska vojska aprila 1942 aretirala in septembra tega leta internirala v fašistično koncentracijsko taborišče na otoku Rabu, kjer so interniranci zaradi slabih življenjskih razmer množično umirali. Njegovo ženo so fašisti usmrtili kot talko, njuni otroci pa so ostali brez staršev (Jezernik, 2021, Pogovor ..., 1985). Sojetniki so se Jurančiča spominjali po njegovi nesebični pomoči onemoglim taboriščnikom. V taborišču je osnoval ilegalni partijski komite in izvršilni

odbor Osvobodilne fronte in ko je 8. septembra 1943 Italija kapitulirala, je Izvršni odbor Osvobodilne fronte rabskega taborišča prevzel pobudo za osvoboditev internirancev. Sestali so se z vojaškim komandantom taborišča in ga povabili na zbor internirancev dva dni pozneje (10. septembra). Tam so interniranci ob prisotnosti oboroženih italijanskih vojakov razglasili prevzem oblasti v taborišču. Glavni govorec in pogajalec z italijansko vojsko je bil Jurančič. Na zboru so potrdili sklep o ustanovitvi Rabske brigade, katere politični komisar je postal Jurančič in nedvomno prav njemu pripadajo največje zasluge za miren prevzem oblasti (brez maščevanja) v taborišču in razorožitev italijanske vojske (2200 vojakov in karabinjerjev) (Jezernik, 2021a). Z Rabsko brigado se je nato vrnil v Slovenijo, kjer je na osvobojenem ozemlju organiziral šolstvo, vodil partijske tečaje in deloval kot načelnik oddelka za obnovo in socialno skrbstvo. Od jeseni 1944 do 1945 je bil pokrajinski sekretar Osvobodilne fronte in Komunistične partije in je tik pred koncem vojne prisostvoval ustanovitvi prve slovenske vlade (Pogovor ..., 1985).

Lahko si predstavljamo, da je bil človek s takšno biografijo idealen kader za prevzem najvišjih političnih funkcij po koncu vojne. Po konstituiranju komunistične oblasti je postal pomočnik ministra za šolstvo. Spomladi 1946 je bil premeščen na drugo delovno mesto in zadolžen za organizacijo združništva. Med drugim je bil prosvetni svetnik, načelnik prosvetnega oddelka in sekretar partijske celice pri Zadružnem komiteju pri predsedstvu vlade Socialistične republike Slovenije, član šolske komisije pri Centralnem komiteju Zveze komunistov in zvezni poslanec (Pogovor ..., 1985). Skratka postal je del politične elite. Toda zaradi samosvojih pogledov na izgradnjo socializma se je očitno zameril političnim odločevalcem. Na podlagi lažne obtožbe so ga v času informbiroja izključili iz Komunistične partije, prisilno upokojili in aprila 1949 zaprli, najprej v samico v Ljubljani, leta 1952 v Bilečo in nazadnje leta 1953 na Goli otok, kjer je ostal zaprt do decembra tega leta. (Jezernik, 2021; Pogovor ..., 1985). Tam so bili zaprti tudi vsi štirje njegovi otroci iz prvega zakona in druga žena, ker se ni hotela ločiti od njega. (Jezernik, 2021, str. 72)

Tukaj je Jurančič preživel drugo največjo kalvarijo svojega življenja. Z njegovo življenjsko izkušnjo lahko najbolj nazorno ilustriramo vso sprevrženost takratne politične oblasti. Goli otok velja v zgodovinski zavesti kot simbol nasilnega spreobračanja političnih nasprotnikov. O dogajanju na tem otoku si dolga leta ni upal nihče spregovoriti. Jurančič je bil eden prvih, ki je šele leta 1985 v intervjuju nazorno opisal psihično in fizično nasilje, ki ga je preživel v zaporu (Pogovor ..., 1985). Toda izstopa detajl, ki lepo ilustrira staro metaforo, da "revolucija žre svoje

otroke". Za 10. obletnico razpustitve koncentracijskega taborišča na Rabu je bila dana pobuda, da se uredi pokopališče rabskih žrtev in postavi spomenik. Obsežna kamnoseška dela je prevzelo podjetje Vojna pošta 3234 Bakar, ki je kot delovno silo izkoriščalo zapornike na Golem otoku in med njimi je bil takrat tudi Jože Jurančič. Jurančič je torej kot zapornik na Golem otoku klesal spomenik samemu sebi in junaštvu, ki ga je izkazal na sosednjem otoku. Na slovesnosti ob 10 obletnici osvoboditve taborišča na otoku Rab je bilo Jurančičevo ime skrbno zamolčano (Jezernik, 2021, Jezernik, 2021a).

5 Odnos do didaktičnih idej Učiteljskega pokreta po 2. svetovni vojni

Po prihodu iz zaporu decembra 1953 je bil Jurančič nekaj časa brezposeln in je delal kot gradbeni delavec, pozneje pa je bil do upokojitve leta 1963 zaposlen kot tajnik na srednji šoli (Pogovor ..., 1985). Zdi se, da je šlo tukaj za značilen totalitarističen vzorec utišanja disidenta. Pa vendar prav Jurančičeva zgodba ilustrira, da je bil pedagoški pluralizem prisoten tudi v svinčenih časih. Že štiri leta po prihodu iz zaporu (1957) se je Jurančič v časopisu *Prosvetni* delavec vključil v polemiko o reformi učnih načrtov na elementarni šolski stopnji. Polemiko je začel Ernest Vranc, že omenjeni predvojni teoretik didaktične podobe šole iz vrst levo orientiranih učiteljev in zagovornik strnjene pouka. Članek je imel naslov "Čemu 12 letni vakuum?" (Vranc, 1957). V uvodu je izpostavil, da so učitelji v roke dobili prve napotke za izvedbo reforme učnih načrtov za prve tri razrede osnovne šole in da so starejši učitelji presenečeno ugotovili, da ta reforma znova vpeljuje strnjeni pouk, kot so ga v "levičarskem Učiteljskem pokretu" razvijali in uveljavljali že pred vojno. Njegova ocena povojnega šolskega delovanja je ostra: »Zgodovina slovenskega šolstva bo dobo po vojni morala oceniti kot usodno praznino, ko se je šolstvo usmerilo po vzorih, daleč odmaknjenih od uspešnega družbenega razvoja.« (Vranc, 1957, str.1). V nadaljevanju je opisal, kako so "napredni učitelji" pred vojno sprejeli koncept strnjene pouka in ga uvajali v številnih poskusnih šolah: »Napredni učitelji so zlahka spoznali v kompleksih 'priroda-družba' dinamiko in družbeno dialektiko, ki so jo v Sovjetski zvezi obravnavali že učni načrti Blonskega, Pistraka in Krupskaje (1922), osem let pozneje pa jih je Stalin dal uničiti kot 'neznanstvene'. In vendar je mladinska psihologija v zadnjih desetletjih ugotovila, da preko zakonitosti otroškega razvoja ne moremo. Če se še pridružuje komponenta napredujoče družbe, se nam vsiljuje vprašanje: Čemu smo izgubili že 12 let? /.../ Čemu preganjanje 'strjenosti' v prvih letih, ko jo zdaj spet uvajamo?! « (Vranc, 1957, str. 1) Opisal je predvojno prizadevanje za reformo učnih načrtov po načelu strjenosti, ki mu je leta 1939

prisluhnilo tudi šolsko ministrstvo, vendar je nato vojna vihra to prizadevanje prekinila. Kljub temu se je ta koncept v številnih slovenskih šolah uveljavil in pokazal dobre rezultate. Po tem načelu so bili sestavljeni tudi učni načrti, ki so nastali med vojno. Po njegovi oceni je to didaktično doktrino zaustavil članek iz leta 1946,⁵ v katerem jo je eden od vodilnih akterjev predvojne socialno kritične pedagogike ocenil kot "buržoazno zablodo". »Nastopila je doba stroge sistematike in izoliranih predmetov po ruskih vzorih... Celih 12 let za vse šole» (Vranc, 1957, str. 1).

V eni od naslednjih števil revije se je oglasil Jurančič s člankom "Zato 12 letni vakuum". Njegova obsodba povojne šolske politike je bila še bistveno bolj ostra kot obsodba Vranca. Pri tem je za diskontinuiteto predvojne pedagoške misli neposredno obsodil Vlada Schmidta, vodilnega pedagoškega teoretika in absolutno avtoriteto povojne socialistične pedagoške misli, ki je ta status ohranjal vse do 80tih let. Očital mu je, da je s svojo kritiko reformske pedagogike (v članku iz leta 1947 – reformsko pedagogiko je obravnaval pod pojmom mladinoslovje) zavrl nadaljnji razvoj delovanja predvojnih progresivnih pedagogov. Med vrsticami pa je mogoče prepoznati tudi očitek Schmidtu, da smo »po osvoboditvi posnemali šolstvo v SZ. Nismo hoteli razumeti, da je pri nas obvezno šolstvo že staro preko sto let in da nepismenosti ni več, da moramo nadaljevati naše delo tam, kjer je napredne pedagoge pretrgala vojna, in tako v novi socialistični dobi ustvarjati več kakor so v SZ, kjer so po revoluciji komaj uvedli obvezno šolstvo. Zato bi mi morali ustvariti mnogo več in v kratkem biti vzor vsem socialističnim deželam.« (Jurančič, 1957, str. 2).

Na tem mestu nimamo prostora, da bi podrobneje analizirali Schmidtov članek: Mladinoslovje – propadanja buržoazne pedagogike v dobi imperIALIZMA (Schmidt, 1947), s katerim polemizira Jurančič. Dejstvo je, da je Schmidt tukaj predvsem zavračal ideje reformske pedagogike, torej pedagoške smeri, ki je vzgojne smotre izpeljevala iz otroka in se prikazovala kot neideološka doktrina. Njegova kritika je tehtna in tudi danes vredna pozornosti. Toda očitno je, da se je v tej kritiki prepoznal tudi Jurančič, čeprav se že pred vojno predstavniki socialno kritične pedagogike niso povsem poistovetili z idejami reformske pedagogike. Tega ni popravil niti Schmidtov popravek k članku: Mladinoslovje – znak propadanja buržoazne pedagogike v dobi imperIALIZMA (Schmidt, 1948), v katerem je izrecno priznal, da je v prvem članku

⁵ Vranc navaja, da gre za članek M. Menceja z naslovom *Radna škola – buržoazna zabloda*, ki je bil objavljen v beograjski *Savremeni školi* (1946, št. 1).

zanemaril »zarodke progresivnih misli, ki bi jih morali ceniti in upoštevati toliko bolj, v kolikor težjih pogojih so se prebijale« (Schmidt, 1948, str. 223). V tem članku je pojasnil, da lahko ima tudi pedagogika, ki izhaja iz otroka, progresivno vlogo in to pojasnil s primerom Rousseauja in Tolstoja, ki sta "svobodno vzgojo" postavila v boj proti "vplivom reakcionarne ideologije na mladino". Progresivnost te teorije je v tem, da je uporabna kot »utemeljitev za opozicijo proti vladajoči ideologiji. Prav v tem je element njene družbene vrednosti, **kjer je vladajoča ideologija reakcionarna** /poudarjeno v originalu/. Pri nas pa je danes vladajoča ideologija napredna in bi se zato – če bi zastopali stališče te teorije – znašli na isti liniji z reakcionarji, ki se borijo za dušo naše mladine s tem, da jo skušajo speljati izpod naprednih vzgojnih smotrov naše družbe.» (Schmidt, 1948, str. 229-230). Pomemben je še en poudarek v Schmidtovem tekstu, ki nam pomaga pojasniti, zakaj je povojna didaktična doktrina prekinila idejo strnjenega pouka, ki so jo razvijali Vranc, Jurančič in drugi predvojni socialnokritično naravnani učitelji. Pri tem so izhajali iz psiholoških študij otroka. Za Schmidta in sploh povojno pedagoško doktrino pa je bila »pedagogika, ki temelji na psihologiji, apolitična pedagogika«, saj je ta pedagogika »s svojo zahtevo, da moramo pri pouku izhajati iz otroka, iz potreb njegove rasti, rušila sistematičnost učne snovi, torej to, kar je pozitivna stran stare šole. Ker brez tega ne moremo oborožiti mladine z znanjem, z izobrazbo, ki je potrebna za borbo za družben napredek." (Schmidt, 1948, str. 227). Ta pedagoška logika nam pomaga razumeti, zakaj je v prvih povojnih letih "nastopila doba stroge sistematike in izoliranih predmetov po ruskih vzorih", kot smo zgoraj citirali Vranca in kar je kritiziral tudi Jurančič.

Schmidt je pedagoško delovanje predvojnih levo usmerjenih učiteljev bolj povezoval z idejami reformske pedagogike kot pa z revolucionarnim bojem za šolo po meri komunistične ideologije. Čeprav je Schmidt v svojih prvih povojnih člankih nastavljal konsistentno teoretsko kritiko reformske pedagogike, pa je bil krivičen do delovanja predvojnih levo usmerjenih učiteljev, oziroma je njihovo delovanje interpretiral preveč enostransko. Zato mu je Jurančič opravičeno očital, da ni upošteval družbenih razmer, v katerih učitelji zaradi cenzure niso mogli izražati svojih marksističnih nazorov. Takole pravi: »Tovarišu. dr. V. Schmidtu najbrž ni znano, da predvojni progresivni pedagogi nismo bili homogeni. Marksistov nas je bilo malo, več je bilo simpatizerjev najrazličnejših variant. Mi jih nismo odklanjali, nasprotno smo jih pritegovali k delu. Tako so med progresivnimi pedagogi bili redki ideologi, a več progresivnih didaktikov. Dobo, v kateri smo delali, je treba pravilno razumeti. Mnogo 'pedagoških tekstov', ki so izšli pod imeni progresivnih pedagogov, so

obtesali oficialni pedagogi, da so potem sploh Izšli. Več 'pedagoških tekstov' ni bilo objavljenih, nekateri niso bili niti napisani. Tudi te bi moral pregledati tovariš dr. V. Schmidt. Pod mladinoslovje smo skrivali in zavijali probleme, ki smo jih hoteli spraviti v svet kot pripadniki materialističnega svetovnega nazora.« (Jurančič, 1957, str. 2).

Posebne pozornosti je vreden Jurančičev očitek, da Schmidt ni ovrednotil statističnega raziskovanja socialnih okoliščin, v katerih odraža slovenska mladina. »Ali tovarišu dr. V. Schmidtu niso znana dela naših progresivnih učiteljev in profesorjev, s katerimi so statistično ugotavljali kvarne posledice kapitalističnega družbenega reda na mladino? Ali je to bil 'beg od družbene resničnosti', 'izhodišče vzgoje bodi otrok', 'pedagogiko so izolirali od družbene problematike' itd.?« (Jurančič, 1957, str.2). Res je, da so rezultati tega raziskovanja zgolj implicitno izražali družbeno kritičen odnos do politične oblasti, toda levo orientirani ideološki cilji in nameni so bili povsem prepoznavni.

Na koncu je treba izpostaviti še en Jurančičev očitek, ki nam ilustrira občutke učitelja komunista, katerega predvojno pedagoško delovanje je povojna pedagoška doktrina povsem razvrednotila. Schmidtu je postavil naslednje vprašanje: »Ali so progresivni pedagogi pred vojno bili preganjani, odpuščeni iz službe ih po zaporih zaradi 'propadajoče buržoazne pedagogike', 'reakcionarnosti' in 'rasizma'? O tem bi tovarišu dr. Schmidtu lahko odgovorili bivši sreski načelniki, policijski šefi, državni pravniki, preiskovalni sodniki, šolski nadzorniki itd., ki so bili naši šefi, kakor tudi oficialni pedagogi in uredniki revij, ki so po svoji službeni dolžnosti morali odbijati revolucionarne osti našim delom, ki smo jih objavljali.« (Jurančič, 1957, str.2).

Na osebno kritiko je v naslednji številki odgovoril Schmidt (1957).⁶ Izpostavil je, da vztraja pri kritiki mladinoslovja in da (vsaj) reformskopedagoške ideje, ki so jih pred vojno zagovarjali pripadniki Učiteljskega pokreta, po vojni ne bi mogle imeti "napredne družbene vloge". Pri tem je zanimiv njegov očitek, »da so tisti, ki se jim sedaj toži po realizaciji teh idej, imeli po osvoboditvi vso možnost in vso družbeno podporo za njihovo uveljavljanje« in nekoliko cinično pristavi, da njemu – povojnemu visokošolskemu predavatelju in teoretiku Jurančič očita zastoj v razvoju šolstva v času, ko je bil sam pomočnik ministra za šolstvo (Schmidt, 1957, str. 2).

⁶ V tej številki je Jurančiču odgovorila tudi Milica Bergant, vendar njeno vpletenost v polemiko na tem mestu zaradi pomanjkanja prostora ne analiziramo.

6 Sklep

Razlogi za diskontinuiteto predvojne pedagoške paradigme levo usmerjenih učiteljev s povojno socialistično pedagoško paradigmo so izjemno kompleksni. Dejstvo je, da učitelji marksisti v predvojnem času svojega teoretskega koncepta zaradi cenzure niso razvili v takšni formi, kot so si morda želeli. Ta koncept je potrebno šele rekonstruirati, pri čemer se ni mogoče zanašati zgolj na njihove tekste iz predvojnega obdobja, ampak je nujno vključiti njihove spomine in interpretacije, ki so jih objavili v povojnem času. Zgodba Jožeta Jurančiča je eksemplarična. Razkriva pedagoški entuziazem učitelja komunista v času, ko je bila komunistična partija prepovedana stranka in v času, ko je bila na oblasti. Predvojni funkcionarji ilegalne Komunistične partije za pedagoško delo učiteljev niso kazali kakšnega posebnega interesa. Zato so levo usmerjeni učitelji praktiki v Sloveniji oblikovali precej samonikel pedagoški koncept, ki se je v didaktičnem modelu zgledoval po idejah reformske pedagogike, idejno in svetovnonazorsko pa so si prizadevali za emancipacijo otrok iz delavskih in kmečkih slojev. Pri tem so se naslanjali na rezultate empiričnih socialno pedagoških raziskav, ki so temeljile na marksističnem razumevanju družbe.

Polemika, ki smo jo predhodno opisali, razkriva, da je bil za povojno pedagoško doktrino povsem nesprejemljiv tisti del njihove pedagoške prakse, ki ga je vodilni pedagoški teoretik socialističnega obdobja kritiziral kot "svobodno vzgojo" in interpretiral kot "buržoazno zablodo". Po drugi strani pa je dolgo ostalo spregledano empirično pedagoško raziskovanje povezave med otrokovim psihofizičnim razvojem in socialnim okoljem, ki je predvojne levo usmerjene učitelje nedvoumno umeščalo v krog akterjev prizadevanja za revolucionarno spremembo družbene ureditve, ki se je s prevzemom oblasti Zveze komunistov Jugoslavije zgodila po vojni. Razloge za tak odklonilen odnos do predvojnih levo orientiranih učiteljev bo treba še podrobneje proučiti. Nedvomno se je pedagoška teorija prvih povojnih let zgledovala po pedagoški doktrini Sovjetske zveze, pri tem pa vendarle ni mogoče spregledati, da je bila Schmidtova pedagoška kritika reformske pedagogike teoretsko povsem legitimna in je v številnih elementih aktualna še danes.

Ta ugotovitev potrjuje, da je pri interpretaciji povojnega razvoja pedagoške doktrine v socialistični Sloveniji potrebno razlikovati med šolsko politiko, ki jo je izvajala politična oblast in pedagoško teorijo, ki je vendarle sledila tudi samostojni logiki pedagogike kot znanosti (prim. Medveš, 2015). Če sledimo tej logiki, lahko v opisani polemiki prepoznamo obstoj pluralizma pedagoških konceptov in pogledov na

razvoj šolstva v Sloveniji v času, ki ga označujemo kot totalitarnega. Kako zgrešene so predstave o popolnem pedagoškem enoumju v tem času nam ilustrira dejstvo, da je Jurančič leta 1972, v času torej, ki ga označujemo kot "svinčena leta komunizma" v Sloveniji, dobil najvišjo republiško nagrado za področje šolstva (M. K., 1972).

Iz didaktičnega vidika je posebne pozornosti vredna usoda »strnjenega« pouka, ki so jo v predvojnem obdobju zagovarjali in razvijali predstavniki socialno kritične pedagogike. Očitno je ta koncept v povojnem obdobju padel v nemilost strokovnih in političnih odločevalcev, vendar je pozneje doživel renesanso pod terminom »integrirani pouk« (Kramar, 1990). V didaktičnih razmislekih poosamosvojitvenega obdobja se je ta koncept znova umaknil v ozadje. Po logiki cikličnosti, ki jo opazimo v dosedanjem razvoju, lahko napovemo, da bo v prihodnosti znova vedno bolj aktualen.

Viri in literatura

- Autor, O. (1988). *Intervju z Jožetom Jurančičem in Martinom Mencejem*. Pedagoška fakulteta.
- Dolgan, J. in Vranc, E. (1937). *Podrobni učni načrt za ljudske šole*. Učiteljska tiskarna v Ljubljani.
- Enciklopedijski rečnik pedagogije* (1963). D. Franković, Z. Pregrad, P. Šimleša (ur.), Matica hrvatska.
- Jezernik, B. (2013). *Goli otok – Titov gulag*. Modrijan.
- Jezernik, B. (2021). Potovanje od Goličave do Golega otoka. *Zgodovina za vse: vse za zgodovino*, 28(1), 63–78.
- Jezernik, B. (2021a). Remaking the heritage of the Italian concentration camp on the island of Rab. *Traditiones: zbornik Inštituta za slovensko narodopisje*, 50(1), 107–134.
- Jurančič, J. (1930). *Iz šole za narod*. Slovenska šolska matica.
- Jurančič, J. (1957). Zato – 12-letni vakuum. *Prosvetni delavec*, 7(19), 2.
- Jurančič, J. (1974). Na ilegalnom poslu. V O. Cicmil, (ur.), *Učesnici i svedoci. Zbornik sećanja o delatnosti naprednog učiteljstva Jugoslavije do 1941. godine* (str. 105-108), 1. knjiga, Društvo za izučavanje delatnosti naprednog učiteljstva Jugoslavije.
- Jurančič, J., (1974a). Moji prvi susreti sa progresivnim zbivanjima. V O. Cicmil (ur.), *Učesnici i svedoci: Zbornik sećanja o delatnosti naprednog učiteljstva Jugoslavije do 1941. godine* (str. 56-60), 1. knjiga, Društvo za izučavanje delatnosti naprednog učiteljstva Jugoslavije.
- Jurančič, J. (1974b). Samoupravljanje učenika na Remšniku. V O. Cicmil (ur.), *Učesnici i svedoci: Zbornik sećanja o delatnosti naprednog učiteljstva Jugoslavije do 1941. godine* (str. 113–116), 1. knjiga, Društvo za izučavanje delatnosti naprednog učiteljstva Jugoslavije.
- Jurančič, J., 1974c. Markovci. V O. Cicmil, (ur.), *Učesnici i svedoci: Zbornik sećanja o delatnosti naprednog učiteljstva Jugoslavije do 1941. godine* (str. 299-304), 1. knjiga, Društvo za izučavanje delatnosti naprednog učiteljstva Jugoslavije.
- Jurančič, J. (1974d). Moje učiteljstvo na Dolenjskem. V O. Cicmil, (ur.), *Učesnici i svedoci. Zbornik sećanja o delatnosti naprednog učiteljstva Jugoslavije do 1941. godine* (str. 148–153), 2. knjiga, Društvo za izučavanje delatnosti naprednog učiteljstva Jugoslavije.
- Jurančič, Josip, (1989). V N. Potkonjak in P. Šimleša (ur.), *Pedagoška enciklopedija* (str. 373), Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, IRO »Školska knjiga«, SOUR »Svetlost«, OOUR Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Republički zavod za unapređivanje vaspitanja i obrazovanja, OOURIzdavanje udžbenika i udžbeničke literature, Zavod za izdavanje udžbenika.

- Jurančič, Jože, (1990). V M. Javornik (ur.), *Enciklopedija Slovenije* (str. 35), 4. zvezek, Mladinska knjiga, 1990.
- Jurančič, Jože, (2008). V T. Stanonik in L. Brenk (ur.), *Osebnosti: Veliki slovenski biografski leksikon, A-L* (str. 428), Mladinska knjiga.
- Kramar, M. (1990). *Integrirani pouk in drugi primeri inovacij pouka na začetku šolanja*. Izvedensko mnenje. Kudlačová, B., martinčová, R., Wiesenganger, M., (2023). *State as the Owner of Education: Book of Abstracts*, Trnava University in Trnava.
- M. K. (1972). Podeljene so Žagarjeve nagrade za leto 1972, *Prosvetni delavec*, 23(13), 5.
- Medveš, Z. (2015). Socialist pedagogy: caught between the myth of the fairness of the unified school and cultural hegemony, *Journal of Contemporary Educational Studies / Sodobna pedagogika*, 66(2), 14–41.
- Medveš, Z. (2015a). Spopadi paradigem v razvoju slovenske pedagogike. *Sodobna pedagogika*, 66(3), 10–35.
- Pedagogijski leksikon : Priručnik za teorijo i praksu vzgoja* (1939). S. Pataki, M. Tkalič, A. Defrančeski, J. Demarin (ur.), Minerva nakladna hiša.
- Pogovor z Jožetom Jurančičem (1985). *Nova revija*, 4(39/40), 845–857, (intervju zapisal Peter Vodopivec).
- Protner, E. (1994). *Soodvisnost med razvojem pedagoške teorije in izobraževanjem učiteljev : magistrsko delo*, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Protner, E. (2000). *Pedagogika in izobraževanje učiteljev (1919-1941)*. Educa.
- Protner, E. (2020). Konstituierung der sozialkritischen pädagogischen Richtung zwischen den beiden Weltkriegen in Slowenien. *Historia scholastica*, 6(1), 69–84.
- Protner, E. (2020a). Klasifikacija pedagoških paradigem v Sloveniji. V R. Kroflič, T. Vidmar, K. S. Ermenc, (ur.), *Ziva pedagoška misel Zdenka Medveša* (str. 61–103), Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Protner, E. (2022). Empirical pedagogical research between the two wars : the case of Slovenia. V N. Angeloska-Galevska et al. (ur.), *Educational challenges and future prospects : conference proceedings* (str. 415-423), Ars Lamina—publications: Faculty of philosophy. <https://repository.ukim.mk/handle/20.500.12188/24969>
- Protner, E. (2024). Jurančič, Jože : (1902–1998). V P. Vide Ogrin in P. Testen Koren (ur.), *Slovenska biografija, Novi Slovenski biografski leksikon*. 2024, Znanstvenoraziskovalni center SAZU Slovenska akademija znanosti in umetnosti. <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1025140/>
- Protner, E. (2024a). Učiteljski pokret in začetki empiričnega sociološko pedagoškega raziskovanja v Sloveniji. V M. Lavrič in T. Rutar, (ur.). *Jugoslavija, postsocializem in religija : zbornik ob 80-letnici zaslužnega profesorja dr. Sergeja Flereta* (str. 1–10), Kulturni center.
- Protner, E. (2025). The Discontinuity of the Left-oriented Pedagogical Paradigm after the Second World War in Slovenia on the Example of Jože Jurančič. *Historia scholastica* 11(1), 31–52. V tisku.
- Schmidt, V. (1947). Mladinoslovje — znak propadanja buržoazne pedagogike v dobi imperalizma, *Popotnik*, 64(9-10), 251–267.
- Schmidt, V. (1948). Popravek k članku Mladinoslovje — znak propadanja buržoazne pedagogike v dobi imperalizma, *Popotnik*, 65(7–8), 222–230.
- Schmidt, V. (1957). Pri kom-12letni vakuum? *Prosvetni delavec*, 7(20), 2.
- Vodopivec, P. (2010). *Od Pobljnovice do samostojne države. Slovenska zgodovina od konca 18. do konca 20. stoletja*, Modrijan.
- Vranc, E. (1936). *Osnove strnjenejšega šolskega dela v teoriji in praksi*, Slovenska šolska matica.
- Vranc, E. (1957). Čemu 12-letni vakuum? *Prosvetni delavec*, 7(15), 1.
- Vranc, E. (1960). Spominski utrinek s pedagoških poti, *Sodobna pedagogika*, 11(7–8), 211–216.
- Žgeč, F. (1923). *Problemi vzgoje najširših plasti našega naroda*, Udruženje Jugoslovenskega učiteljstva – Poverjenišvo Ljubljana.
- Žgeč, F. (1991). Ustanovitev KP v Dornavi, Ptuj in v nekaterih okoliških vaseh. V M. TANCER (ur.), *Dr. Franjo Žgeč socialno-pedagoški reformator na Slovenskem (Bio-bibliografski oris)* (str. 95–96), Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta, Raziskovalni inštitut.

Žižek, S. (2007). A Leninist Gesture Today: Against the Populist Temptation. V S. Budgen, E. Kouvélakis, S. Žižek (ur.), *Lenin Reloaded: Toward a Politics of Truth* (str. 74–98), Duke University Press Durham and London 2007, str. 74–98.

O avtorju

Dr. **Edvard Protner** je redni profesor na Oddelku za pedagogiko na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru. V študijskih programih vseh treh stopenj predava vsebine s področja obče pedagogike, zgodovine pedagogike, primerjalne pedagogike, teorije vzgoje in alternativnih pedagoških konceptov. Je avtor in urednik številnih monografij. Organiziral je več mednarodnih znanstvenih konferenc in je član številnih uredniških odborov.

